

Ilkka Hanski: Puhe yliopistolle

HY:n vuosijuhla 25.3.2011

Amerikkalainen hallintotieteiden professori Peter Drucker on verrannut asiantuntijaorganisaation johtamista kissojen hallitsemiseen. Kuten me kaikki kissanomistajat tiedämme, kissat ovat luonteeltaan uteliaita, pitävät leikkimisestä ja kokeilevat mielellään uusia asioita. Kissat ovat itsenäisiä – kissojen johtaminen ja ohjaaminen on vaikeaa, mutta ei aivan mahdotonta, kissat voivat jopa kiintyä ihmisiin, tosin vain jos siihen on todellista aihetta.

Peter Druckerin oivallus oli, että asiantuntijoilla ja kissoilla on yhteisiä piirteitä:

- asiantuntijat hallitsevat useimmiten vain harvoja asioita syvällisesti
- asiantuntijat ovat kiinnostuneet omasta työstään sen itsensä takia, ei välttämättä siksi että siitä olisi hyötyä yhteiskunnalle, organisaatiolle tai edes asiantuntijalle itselleen
- asiantuntijat haluavat tehdä asioita omalla tavallaan, joka ei välttämättä ole paras eikä organisaation suosima tapa
- asiantuntijat tuntevat olonsa kotoisaksi toisten asiantuntijoiden seurassa ja tutussa ympäristössä
- asiantuntijat eivät pidä komentelusta ja siksi johtajan asema ei voi perustua organisaatiokaavioon.

Hyvät kuulijat, Helsingin yliopisto on kissojen organisaatio, on ollut sitä 371 vuotta ja on sitä toivottavasti myös tulevaisuudessa. Kissaorganisaation jäsenten menestys perustuu kolmeen tekijään, koulutukseen, kokemukseen ja motivaatioon.

Organisaation itsensä menestyminen perustuu jäsenten menestymiseen, mutta myös viisaaseen johtamiseen, missä huomioidaan asiantuntijaorganisaation erityispiirteet. Yliopiston tutkimuspoliittiset ja koulutuspoliittiset linjaukset on löydettävä yhdessä yliopiston tutkijoiden ja opettajien kanssa, sillä muuten voidaan menettää kaikkein tärkein, tutkijoiden ja opettajien motivaatio. Ulkopuolisten tahojen intresseillä ei saa olla suurta merkitystä yliopiston toiminnan määräytymisessä. Tämä ei tarkoita sitä, että yliopisto olisi erillinen saareke yhteiskunnassa. Yliopisto on keskeinen osa tietoyhteiskuntaa, ja yliopistolaiset osallistuvat monin tavoin yhteiskunnalliseen elämään; monet ovat esimerkiksi paljon tekemisissä elinkeinoelämän kanssa. Mutta on kohtalokas virhe otaksua, että kissayliopisto olisi kansantalouden vetokoiria.

Suomalainen tiedepolitiikka on hakenut suuntaansa viime vuosina. Ehkä Suomessa on tuudittauduttu liikaa PISA-menestykseen ja tulkittu sen merkitsevän ylivertaista osaamista myös yliopistokoulutuksessa ja –tutkimuksessa. Suomalaisella perustutkimuksella ei kuitenkaan mene tällä hetkellä niin hyvin kuin sillä voisi mennä. Esimerkiksi viisivuotiskaudella 2005-2009 suomalaisten tutkijoiden kirjoittamien julkaisujen osuus kaikista luonnontieteellisistä artikkeleista supistui peräti 11% edelliseen viisivuotiskauteen verrattuna. Mielestäni on syytä kysyä, onko viime vuosien vimma kehittää innovaatiopolitiikkaa osana elinkeinopolitiikkaa syönyt päättäjien kiinnostusta perinteiseen tiede- ja tutkimuspolitiikkaan? Yliopiston keskeinen tehtävä, koulutuksen ohella, on uuden tutkimustiedon tuottaminen, tulkinta ja eteenpäin välittäminen. Perustutkimus on kansakunnan elävää pääomaa, jota meillä ei ole varaa tuhlaata. On erityisen tärkeä ymmärtää, että vaikka tutkimustieto sinänsä on pysyvää ja avointa kaikille, tutkimusryhmät ja –perinteet ovat kuin pitkäikäisiä kasveja, joita pitää kastella. Jos ne pääsevät pahasti kuivumaan, ne kuolevat, ja uusien kasvien kasvattaminen siemenistä on hidasta ja vaivalloista, aina ei siemeniä ole edes saatavilla. Korkeatasoinen perustutkimus toisaalta ja innostuneet ja lahjakkaat opiskelijat ja nuoret tutkijat toisaalta ovat kuin muna ja kana, ilman toista ei ole toista. Tästä syystä innovaatioyliopiston konsepti on ongelmallinen.

Kevään eduskuntavaalien lähestyessä muutamaltakin taholta on tullut esityksiä tiedeministerin valitsemiseksi seuraavaan hallitukseen. Tämä on erinomainen ajatus, mutta sen toteutuksessa on kaksi vaihtoehtoa. Hyvä vaihtoehto on tiede- ja tutkimusministeri, huono vaihtoehto on tutkimus- ja innovaatioministeri. Innovaatiopolitiikka leikkaa sekä tiedepolitiikkaa että elinkeinopolitiikkaa, ja sillä on jo vahva asema työ- ja elinkeinoministeriössä. Nyt on tarvetta tiede- ja tutkimusministerille, jolla on vahva ja laaja tiedepoliittinen näkemys ja taitoa edistää parhaan tutkimustiedon välittymistä paitsi elinkeinoelämään myös kaikkeen hallintoon ja päätöksentekoon. Tutkimustiedolle on yhteiskunnassa monenlaista käyttöä, joista talouskasvun kiihdyttäminen ei pitkän päälle ole merkittävin.

Nykyisen hallituksen tutkimuspoliittisissa linjauksissa on kyseenalaisia painotuksia. Olen samaa mieltä dosentti Thomas Wallgrenin kanssa, joka on ihmetellyt miksi valtiovalta jakaa rahaa yliopistoille suhteessa yliopistojen saamiin lahjoituksiin. On hyvä, että yksityiset yritykset haluavat tukea yliopistoissa tapahtuvaa koulutusta ja tutkimusta, mutta mikä logiikka on tämän palkitsemisessa valtiovallan toimesta, jolle haluta erityisesti suunnata yliopistojen toimintaa aloille, joille on saatavissa tukea yksityisiltä yrityksiltä? Miksi valtiovalta ei palkitse yliopistoja esimerkiksi siitä, että yliopiston tutkijat ovat saaneet Euroopan tutkimusneuvoston tutkimusmäärärahoja,

joista voivat kilpailla kaikkien alojen tutkijat kautta Euroopan ja jotka näin mittaavat tutkimuksen tasoa? Voimme olla ylpeitä siitä, että Helsingin yliopiston tutkijat saivat viime vuonna 15 miljoonaa euroa ERC:n tutkimusmäärärahoja. Kuluneiden 4 vuoden aikana Helsingin yliopisto on ollut kymmenenneksi parhaiten menestynyt eurooppalainen yliopisto ja yhdessä Karoliinisen instituutin kanssa selvästi parhaiten menestynyt yliopisto Pohjoismaissa.

Hyvät kuulijat, oma kokemukseni Helsingin yliopiston opiskelijana, opettajana ja tutkijana on lähes 40 vuoden mittainen. Yliopisto on tullut näinä vuosina paitsi paljon tutummaksi myös paljon kiinnostavammaksi yhteisöksi. Tutkimustyön osalta mahdollisuudet ovat tätä nykyä aivan toiset kuin ne olivat 40 vuotta sitten, mistä lankeaa kiitos sekä yliopistolle että tutkimustyön ulkopuolisille rahoittajille, perustutkimuksen osalta ennen muuta Suomen Akatemialle. Itse koen erityisen suurena ja myönteisenä muutoksena voimakkaasti lisääntyneen liikkuvuuden ja vuorovaikutuksen eri tieteenalojen välillä. Luen tässä johtamaani huippuyksikköön 10 viimeksi valitun post doc tutkijan koulutusalan, joista puolet on ulkomaisia nuoria tutkijoita, puolet suomalaisia: metsäntutkimus, teoreettinen ekologia, populaatiobiologia, tietojenkäsittelytiede, bioinformatiikka, molekyylibiologia, molekulaarinen evoluutiobiologia, molekulaarinen evoluutiobiologia, evoluutiobiologia ja tietojenkäsittelytiede. Tällaista ei olisi voinut kuvitellakaan 1980-luvulla, jolloin muistan kiistelleeni siitä, voidaanko ekologian jatko-opiskelijaksi hyväksyä henkilö, jolla ei ole alan perustutkintoa.

Hyvät kuulijat, Helsingin yliopistolla on monella tavalla kunniakas historia. Vielä tärkeämpää kuin menneisyys on kuitenkin tulevaisuus. Kunhan yliopistouudistuksen alkuvaiheen myllerryksestä on selvitty, Helsingin yliopistolla on entistäkin enemmän annettavaa suomalaiselle yhteiskunnalle ja nykyisille ja tuleville suomalaisille.